

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

ЖИТНЯКІВСЬКА ІРИНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

**СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ
У ЛУЦЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ**

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
КОЛОСОК АНДРІЙ МИРОСЛАВОВИЧ,
кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол № 9
засідання кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи від 13.11.2024 р.
Завідувач кафедри
проф. Чернета С.Ю. _____

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Житняківська І.В. Соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їх сімей у Луцькій міській територіальній громаді: робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти: 231 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 60 с.

Метою магістерської роботи є аналіз досвіду та обґрунтування рекомендацій щодо підвищення ефективності соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей. Розглянуто сутність та складові, нормативно-правове забезпечення, зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей, досліджено стан соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей в Україні, проаналізовано соціальну реінтеграцію ветеранів війни та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді, розроблено рекомендації щодо вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей.

Ключові слова: соціальна реінтеграція, соціальна адаптація, ветерани війни, інклюзивні підходи.

SUMMARY

Zhytniakivska I.V. Social reintegration of war veterans and their families in the Lutsk city territorial community: thesis for the second (master's) level of higher education: 231 / Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024. 60 p.

The purpose of the master's thesis is to determine the theoretical foundations and substantiate recommendations for improving the effectiveness of social reintegration of war veterans and their families. The essence and components, regulatory and legal support, foreign experience of social reintegration of war veterans and their families are considered, the state of social reintegration of war veterans and their families in Ukraine is studied, the social reintegration of war veterans and their families in the Lutsk city territorial community is analysed, recommendations for improving the social reintegration of war veterans and their families are developed.

Keywords: social reintegration, social adaptation, war veterans, inclusive approaches.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ.....	6
1.1. Сутність та значення соціальної реінтеграції ветеранів війни.....	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни	14
1.3. Зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів війни.....	23
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	32
2.1. Стан соціальної реінтеграції ветеранів війни в Україні.....	32
2.2. Аналіз соціальної реінтеграції ветеранів війни в Луцькій міській територіальній громаді	39
2.3. Напрями вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів війни.....	46
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їхніх сімей є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства. Повернення до мирного життя після активної участі у бойових діях часто супроводжується складнощами, як фізичного, так і психологічного характеру. Ці проблеми зачіпають не лише самих ветеранів, але й їхні родини, створюючи необхідність в інклюзивних програмах підтримки та реабілітації, що повинні включати комплекс індивідуальних медичних, психологічних, економічних та соціальних заходів.

Дослідженням проблем соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей займалися Базарний С.В.[2], Бриндіков Ю.Л.[4], Вікторова Л.В.[6], Колосок А.М. [15], Марко І.Ю.[19], Мазнев Є.О.[45], Мішина С. В.[21], Цимбалюк І.О.[36], Якименко В.М.[39] та інші...

Однак, вищевказані дослідники розглядали соціальну реінтеграцію ветеранів війни в призмі їх соціального захисту, не приділяючи достатньої уваги її комплексності, ефективності та результативності, що потребує подальших досліджень та обґрунтувань.

Мета дослідження: проаналізувати досвід та обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ефективності соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність та значення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей;
- дослідити нормативно-правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей;
- вивчити зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей;
- проаналізувати стан соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей в Україні;

- дослідити комплексну програму соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки у Луцькій міській територіальній громаді;
- розробити напрями вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей.

Об'єкт дослідження – соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей.

Інформаційну базу дослідження склали дані Державної служби статистики України; звітність Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, Інтернет - ресурси; фахові видання; власні аналітичні розрахунки. Аналізування отриманих даних проводилось із застосуванням табличного процесора Microsoft Excel.

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендації щодо вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей у Луцькій міській територіальній громаді. Апробація результатів дослідження здійснювалась у процесі засідань кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, публікації наукових тез: Житняк І.В. Соціальна реінтеграція ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей. *«Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів»*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 16 травня 2024 р., Луцьк, 2024. С. 43-45 [12].

Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (47 найменувань). Загальний обсяг магістерської роботи 60 сторінок. Магістерська робота ілюстрована 9 рисунками, 4 таблицями.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

1.1. Сутність та значення соціальної реінтеграції ветеранів війни

Соціальна реінтеграція передбачає повернення людини до повноцінного життя у суспільстві після перебування в екстремальних умовах, таких як війна. Вона включає в себе психологічну, медичну, соціальну та економічну адаптацію, а також відновлення особистих і суспільних зв'язків. Для ветеранів війни цей процес є особливо важливим, оскільки участь у бойових діях може залишити глибокий відбиток на фізичному та психічному здоров'ї.

Зокрема, у процесі реінтеграції ветерани війни стикаються з низкою таких проблем:

- психологічні проблеми (ПТСР - посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожність, емоційна нестабільність є одними з основних психологічних труднощів, які виникають у багатьох ветеранів. Військові часто стикаються зі спогадами про пережиті бої, що ускладнює їхню соціалізацію та відновлення повсякденного життя);

- фізичні травми (багато ветеранів повертаються з війни з пораненнями або інвалідністю, що вимагає медичної та реабілітаційної допомоги);

- соціальна ізоляція (ветерани можуть відчувати відчуженість від суспільства через непорозуміння з боку цивільних громадян, а також через зміни в особистих поглядах і пріоритетах);

- економічні труднощі (після завершення служби ветерани часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні, оскільки їхні військові навички можуть не відповідати вимогам цивільного ринку праці).

Зважаючи на вищевказані проблеми, держава повинна відігравати важливу роль у процесі соціальної реінтеграції ветеранів, забезпечуючи їх відповідними соціальними програмами та підтримкою, зокрема це:

- психологічна реабілітація (забезпечення ветеранів доступом до психологічних консультацій та програм, які допомагають долати наслідки ПТСР та інших психічних розладів);
- медична допомога (створення спеціалізованих медичних центрів для лікування фізичних і психічних травм ветеранів);
- соціальна підтримка (програми адаптації ветеранів до цивільного життя, допомога у працевлаштуванні та перекваліфікації);
- соціальна адаптація членів сімей ветеранів.

Члени сімей ветеранів також стикаються з численними труднощами, їм доводиться адаптуватися до нових обставин, пов'язаних з психологічним станом ветерана, його потребами та змінами у відносинах. Важливим аспектом реінтеграції є підтримка сімейних зв'язків, створення груп взаємодопомоги для членів сімей ветеранів, а також їх психологічна підтримка.

У науковій літературі термін соціальна реінтеграція є відносно новим, оскільки раніше проблеми ветеранів війни та членів їх сімей розглядалися в призмі їх соціального захисту, соціального забезпечення чи соціальної підтримки. Еволюцію поняття соціальна реінтеграція ветеранів війни ми відобразили у таблиці 1.1.

Так Бейкун А. і Клачко А. дали наступне визначення поняттю соціальне забезпечення військовослужбовців – «це діяльність держави, яка чітко регламентована чинним законодавством, спрямована на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних та духовних потреб військовослужбовців». Окрім того, вказують на особливості сутності соціального забезпечення військовослужбовців, які полягають у специфіці військової сфери та соціального статусу військовослужбовця, що потребує особливого соціального захисту, закріпленого державою у законодавстві [3, с. 93].

Колосок А.М. та Цимбалюк І.О. сформулювали власне розуміння категорії соціальний захист ветеранів війни – «це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення прав та гарантій, створення належних умов життя, підтримку

соціального та матеріального добробуту осіб, які брали участь у військових діях, їхніх сімей та інших пов'язаних з ними осіб». При цьому, соціальний захист включає надання пільг, допомог, компенсацій, медичного обслуговування, психологічної підтримки, реабілітації, соціального забезпечення, працевлаштування та інших форм підтримки, які допомагають ветеранам інтегруватися в цивільне життя та подолати наслідки участі у бойових діях [15, с. 194].

Вікторова Л.В. та Чулкова К.О. розглядають соціально-педагогічна реабілітацію під якою розуміють: «певну сукупність цілеспрямованих соціально-педагогічних заходів (форм, методів та технологій), які мають сприяти відновленню втрачених особою соціальних функцій, комфортного життєзабезпечення, посилення турботи про дану особистість, створенні таких умов для їх саморозвитку, в результаті яких забезпечується їх активна життєва позиція» [6, с. 96].

Чапляк А.П., Романів О.П. та Надь Б.Я. досліджували психосоціальну реабілітацію – «це терапевтичний підхід, який спонукає психічно хвору людину розвивати свої можливості сповна за допомогою навчання і підтримки оточуючого середовища». Автори відзначили, що даний вид реабілітації є важливими компонентами психічного здоров'я, а кінцевою метою такої реабілітації є здоров'я та оптимальна якість життя пацієнта [37, с. 61].

Команда дослідників під головуванням Якимця В.М. визначила медико-психологічну реабілітацію як «комплекс лікувально-діагностичних і лікувально-профілактичних заходів, які спрямованих на своєчасну і точну діагностику, відновлення і розвиток фізіологічних функцій пораненого (постраждалого) внаслідок дії вражаючих факторів застосування противником зброї під час бойових дій та психологічного тиску загарбників на окупованих територіях, усунення патологічного процесу» [39, с. 43].

Бриндіков Ю.Л. розуміє «реабілітацію військовослужбовців-учасників бойових дій як цілісний комплекс медичних, фізичних, психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення їх здоров'я,

психоемоційного стану, працездатності, покращення процесу соціалізації та адаптації до умов мирного життя» [4, с. 26]. Автором встановлено, що окрім традиційно визнаних видів реабілітації (медичної, психологічної, соціальної та педагогічної), за певних обставин та залежно від отримувача можуть утворюватися нові підвиди: соціально-психологічна, соціально-педагогічна, медико психологічна, професійно-психологічна реабілітація, тощо...

Базарний С.В. вказує, що соціальна реабілітація військовослужбовців – це «комплекс державних, суспільних та військових заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції військовослужбовця з інвалідністю або будь-якою психічною травмою в суспільство та військовий колектив, відновлення його соціального та військового статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності та подальшого проходження військової служби шляхом орієнтації в соціальному та військовому середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального та військового обслуговування» [2, с. 153].

На думку Захаріної Т., поняття соціальна реінтеграція ветеранів є «досить складним і пов'язане з системою понять, що охоплюють всі явища суспільної життєдіяльності, включаючи всі види культурної, трудової, економічної та іншої діяльності соціальних груп та індивідів, які в будь-якому відношенні виявилися дискримінованими з боку суспільства чи такими, що вважають себе дискримінованими, тобто виключеними з активного соціального процесу» [13, с. 267].

На нашу думку, соціальна реінтеграція ветеранів війни – це комплекс економічних, юридичних, соціальних, медичних та психологічних заходів направлених на адаптацію ветеранів війни до цивільних умов життя, метою яких є повна інтеграція даної категорії людей у суспільство, що передбачає формування стійких соціальних зв'язків та фінансову самодостатність.

Розглянемо основні принципи соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей, що мають сприяти їхній адаптації та успішній інтеграції у суспільство.

Принцип цілісності підходу. Цей принцип передбачає необхідність врахування всіх аспектів життя ветеранів — психологічного, фізичного, соціального та економічного. Соціальна реінтеграція повинна забезпечувати комплексну підтримку, що охоплює: медичне забезпечення, включаючи фізичну та психологічну реабілітацію; економічну інтеграцію через програми працевлаштування та фінансову підтримку; соціальну підтримку, зокрема громадську та сімейну, що є важливим елементом адаптації.

Принцип індивідуального (інклюзивного) підходу. Кожен ветеран має унікальний досвід війни, що впливає на процес адаптації до мирного життя. Тому програми реінтеграції повинні враховувати особисті потреби ветеранів, їхній психологічний стан, фізичні можливості, соціальне становище та особисті цілі. Індивідуальний підхід дозволяє ефективніше надавати необхідну підтримку, підбираючи оптимальні форми та методи допомоги.

Принцип активної участі. Соціальна реінтеграція буде успішною лише за умови активної участі самих ветеранів у процесі повернення до мирного життя. Це означає їхню участь у прийнятті рішень щодо реабілітації, професійного розвитку та соціальних взаємодій. Підтримка особистої відповідальності та активної громадянської позиції сприяє швидшій інтеграції ветеранів у суспільство.

Принцип громадської підтримки. Підтримка громади є критично важливою для успішної соціальної реінтеграції. Ветерани мають відчувати себе частиною соціуму, отримувати підтримку від оточення, зокрема від родини, друзів, колег та організацій. Громадські ініціативи, волонтерські проекти та спеціальні програми можуть створювати сприятливе середовище для їхньої адаптації.

Принцип професійної підтримки. Повернення до професійної діяльності є важливим кроком для реінтеграції. Війна може порушити кар'єрний шлях ветеранів, тому державні та недержавні програми мають спрямовувати зусилля на перекваліфікацію, навчання новим навичкам та забезпечення працевлаштування. Створення можливостей для професійного розвитку сприяє соціальній та економічній стабільності ветеранів.

Принцип правового захисту. Важливим елементом соціальної реінтеграції є захист прав ветеранів та їхніх сімей. Держава повинна забезпечувати належний рівень правового захисту, включаючи доступ до медичних послуг, соціальних пільг, пенсійного забезпечення та інших важливих аспектів. Закріплення прав ветеранів у законодавстві та їх дотримання сприяє відчуттю захищеності та соціальної справедливості.

Принцип довготривалої підтримки. Процес соціальної реінтеграції не є короткостроковим і може займати роки. Тому важливо, щоб програми підтримки ветеранів були тривалими та безперервними. Це стосується як реабілітаційних програм, так і соціальної та економічної підтримки. Ветерани повинні мати доступ до необхідної допомоги стільки часу, скільки це потрібно для повного відновлення та інтеграції в суспільство.

Військові конфлікти залишають значний відбиток на психічному, фізичному та соціальному стані ветеранів. Тому суспільство має забезпечити належні умови для їхньої реінтеграції, зважаючи на різноманітні функції цього процесу:

Соціальна функція. Соціальна реінтеграція передбачає відновлення соціальних зв'язків ветеранів із родинами, друзями та суспільством в цілому. Ця функція є однією з ключових, оскільки багато ветеранів після повернення з війни стикаються з ізоляцією та відчуженням від соціального середовища. Підтримка сім'ї та соціальних інституцій (наприклад, громадських організацій) допомагає ветеранам відчувати себе частиною суспільства, зменшити стрес і сприяти нормалізації їхнього життя.

Психологічна функція. Війна негативно впливає на психологічний стан військових. Багато з них стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, тривожними станами та іншими психічними порушеннями. Психологічна реінтеграція спрямована на допомогу ветеранам у подоланні психологічних труднощів через психологічну підтримку, консультування, групові терапії та інші заходи. Спеціалізовані програми повинні враховувати індивідуальні (інклюзивні) потреби ветеранів і сприяти їхньому емоційному відновленню.

Економічна функція. Економічна реінтеграція включає підтримку ветеранів у пошуку роботи, перекваліфікації та розвитку нових навичок, необхідних для успішної адаптації на ринку праці. Багато ветеранів після війни можуть зіткнутися з труднощами у працевлаштуванні через брак досвіду в цивільних професіях або фізичні й психічні травми. Тому програми з працевлаштування, державні квоти для ветеранів на робочі місця, а також підтримка підприємницької діяльності є важливими складовими економічної функції реінтеграції.

Медична функція. Медична реінтеграція спрямована на лікування фізичних і психічних наслідків війни. Ветерани часто потребують довготривалої медичної реабілітації через поранення, інвалідність або психічні розлади. Надання якісної медичної допомоги, включаючи спеціалізовані реабілітаційні програми, фізіотерапію та психотерапію, має вирішальне значення для відновлення здоров'я ветеранів.

Освітня функція. Багато ветеранів війни прагнуть продовжити свою освіту або здобути нові знання після повернення до цивільного життя. Освітні програми, доступні для ветеранів, допомагають їм не лише адаптуватися до нових умов, але й відновити свій професійний розвиток. Навчальні заклади можуть пропонувати спеціальні гранти, стипендії або програми адаптації для військових, що є важливою складовою їх соціальної та професійної інтеграції.

Отже, соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їх сімей є багатограним процесом, який вимагає всебічної підтримки з боку держави, суспільства та неурядових організацій. Успішна адаптація ветеранів до мирного життя залежить від наявності ефективних програм психологічної та фізичної реабілітації, економічної підтримки, а також залучення до активної громадянської діяльності. Важливо також не забувати про потреби членів сімей ветеранів, які потребують особливої уваги та підтримки для повноцінного відновлення сімейних стосунків та життя після війни.

Таблиця 1.1

Еволюція поняття «соціальна реінтеграція»

Автор	Трактування поняття
Бейкун А., Клачко А.	Соціальне забезпечення військовослужбовців – «це діяльність держави, яка чітко регламентована чинним законодавством, спрямована на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних та духовних потреб військовослужбовців»[3, с. 93].
Колосок А.М., Цимомало І.О.	Соціальний захист ветеранів війни - «це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення прав та гарантій, створення належних умов життя, підтримку соціального та матеріального добробуту осіб, які брали участь у військових діях, їхніх сімей та інших пов'язаних з ними осіб» [15, с. 194].
Чапляк А.П., Романів О.П., Надь Б.Я.	Психосоціальна реабілітація –це «терапевтичний підхід, який спонукає психічно хвору людину розвивати свої можливості повна за допомогою навчання і підтримки оточуючого середовища» [37, с. 61].
Якимець В. М. та інші...	Медико-психологічна реабілітація – це «комплекс лікувально-діагностичних і лікувально-профілактичних заходів, які спрямовані на своєчасну і точну діагностику, відновлення і розвиток фізіологічних функцій пораненого (постраждалого) внаслідок дії вражаючих факторів застосування противником зброї під час бойових дій та психологічного тиску загарбників на окупованих територіях, усунення патологічного процесу» [39, с. 43].
Вікторова Л. В., Чулкова К. О.	Соціально - педагогічна реабілітація - це «певна сукупність цілеспрямованих соціально-педагогічних заходів (форм, методів та технологій), які мають сприяти відновленню втрачених особою соціальних функцій, комфортного життєзабезпечення, посилення турботи про дану особистість, створенні таких умов для їх саморозвитку, в результаті яких забезпечується їх активна життєва позиція» [6, с. 96].
Бриндіков Ю.Л.	Реабілітація військовослужбовців-учасників бойових дій - це «цілісний комплекс медичних, фізичних, психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення їх здоров'я, психоемоційного стану, працездатності, покращення процесу соціалізації та адаптації до умов мирного життя» [4, с. 26].
Базарний С.В.	Соціальна реабілітація військовослужбовців – це «комплекс державних, суспільних та військових заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції військовослужбовця з інвалідністю або будь-якою психічною травмою в суспільство та військовий колектив, відновлення його соціального та військового статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно побутової діяльності та подальшого проходження військової служби шляхом орієнтації в соціальному та військовому середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального та військового обслуговування»[2, с. 153].
Житняківська І.В., Колосок А.М.	Соціальна реінтеграція ветеранів війни – це комплекс економічних, юридичних, соціальних, медичних та психологічних заходів направлених на адаптацію ветеранів війни до цивільних умов життя, метою яких є повна інтеграція даної категорії людей у суспільство, що передбачає формування стійких соціальних зв'язків та фінансову самодостатність.

1.2. Нормативно-правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни

Соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їх сімей є важливим аспектом державної політики, спрямованої на забезпечення гідного життя та підтримки тих, хто пожертвував своїм здоров'ям і добробутом заради захисту Батьківщини. Для швидкого повернення ветеранів війни до мирного життя, їх адаптації та забезпечення достойного рівня життя необхідна ефективна система правового регулювання. Законодавча база, що регулює питання соціальної реінтеграції цієї категорії громадян тісно пов'язана з системою їх соціального захисту та включає комплекс нормативно-правових актів, які визначають права, пільги, фінансову допомогу, медичне обслуговування та інші види соціальної підтримки.

Оскільки, соціальна реінтеграція - це комплекс заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу, адаптацію до мирного життя та інтеграцію ветеранів війни в суспільство. Цей процес включає психологічну, соціально-економічну та правову підтримку. Основна мета реінтеграції полягає у створенні умов для нормального життя ветеранів після повернення з військових дій.

Важливо зауважити, що ветерани війни та члени їх сімей в Україні мають право на повний спектр соціального захисту, який передбачений для всіх громадян країни згідно із чинним законодавством. Окрім додаткової соціальної допомоги, зазначеної у наведених нижче документах, ці особи також мають можливість користуватися субсидіями та пільгами на комунальні послуги, державною соціальною допомогою, допомогою для сімей з дітьми та іншими соціальними послугами.

У рамках даного дослідження неможливо вивчити всю нормативно-правову базу, що стосується соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей. Тому ми зосередились на ключових документах, що визначають основні принципи та механізми соціальної реінтеграції цієї групи громадян на національному та регіональному рівнях.

Зокрема, це Закони України: «Про соціальні послуги»[30], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[31], «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей»[29], «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»[32], Постанови Кабінету Міністрів України: «Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей»[29], «Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України»[27], «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...»[26], накази Міністерства соціальної політики України: «Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг»[28], накази Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України...»[25] (див. таблицю 1.2).

Базовим для забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей є Закон України «Про соціальні послуги»[30]. Він ставить за мету визначення основних організаційних та правових засад у наданні соціальних послуг, спрямованих на профілактику, подолання та мінімізацію негативних наслідків, особам та сім'ям, які перебувають у скрутних життєвих обставинах, в тому числі і ветеранам війни.

Відповідно до статті другої даного Закону до основних цілей надання соціальних послуг належать:

- профілактика скрутних життєвих обставин;
- уникнення скрутних життєвих обставин;
- мінімізація негативних наслідків скрутних життєвих обставин.

У третій статті цього Закону зазначається, що надання соціальних послуг передбачає:

- дотримання прав людей, прав дітей і прав осіб з інвалідністю;
- гуманізм;
- забезпечення однакових можливостей для жінок та чоловіків;
- повагу до честі і гідності;
- толерантність;
- законність;
- соціальну справедливість;
- відкритість і доступність;
- неупередженість і безпечність;
- добровільність;
- інклюзивний підхід;
- системність;
- конфіденційність;
- максимальну ефективність і прозорість освоєння надавачами соціальних послуг фінансових ресурсів;
- забезпеченість високої якості соціальних послуг.

В даному законі сформовано нову класифікацію соціальних послуг. Так, відповідно до шістнадцятої статті, залежно від спрямованості соціальні послуги поділяються на:

- соціальну профілактику;
- соціальну підтримку;
- соціальне обслуговування.

Також, в даному законі соціальні послуги класифікуються за типом, місцем надання та термінами надання.

За місцем:

- на дому;
- у приміщенні надавача: стаціонарно та напівстаціонарно;
- в інших місцях.

Залежно від терміну:

- екстрено(кризово) – невідкладно;

- на постійній основі (рік і більше);
- тимчасово;
- одноразово[30].

Розглянемо детальніше закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[31]. Цей закон визначає статус ветеранів війни, їхні права та пільги, а також основні напрямки соціального захисту. Зокрема, стаття 4 конкретизує критерії визнання статусу ветерана війни. Відповідно до цієї статті, ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини або брали участь у бойових діях на території інших країн. До категорії ветеранів війни включаються:

- Учасники бойових дій.
- Особи, які стали інвалідами через військові дії.
- Учасники війни.
- Члени сімей осіб, які загинули (померли) у військових діях.

Для кожної категорії встановлено відповідний перелік пільг та соціальних гарантій. Ветерани війни мають право на різні види фінансової допомоги: одноразову грошову допомогу, щомісячну соціальну допомогу, компенсації за комунальні послуги; безкоштовне медичне обслуговування: лікування в державних та комунальних медичних закладах, забезпечення безкоштовними ліками, проведення санаторно-курортного лікування, покращення житлових умов: надання житла з фонду соціального житла, пільгове кредитування на придбання житла, компенсацію витрат на комунальні послуги.

Держава забезпечує ветеранів війни та їхніх дітей пільговими умовами для здобуття освіти та працевлаштування, зокрема:

- безкоштовне навчання у вищих навчальних закладах,
- пріоритетне працевлаштування,
- професійну реабілітацію та перекваліфікацію.

Члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни також мають право на ряд соціальних гарантій та пільг, серед яких:

- фінансова допомога та пенсії,

- безкоштовне медичне обслуговування,
- житлові пільги,
- пільги в сфері освіти.

Таблиця 1.2

Нормативно-правове забезпечення соціальної реінтеграції
ветеранів війни та членів їх сімей

Вид документу/ Суб'єкт прийняття	Назва	Дата/ №	Коротка характеристика
Закон України. Верховна Рада України.	Про соціальні послуги[30].	17.01.2019/ 2671-VIII	Визначено основні організаційні та правові засади, класифікацію, типи, організацію фінансування та порядок надання соціальних послуг, особам, які опинилися в СЖО.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[31].	22.10.1993/ 3551-XII	Визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення відповідних умов для їх соціального захисту та гарантує їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві поваги та визнання вкладу ветеранів.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей»[29].	20.12.1991/ 2011-XII	Встановлює ключові принципи державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та їх родин, формує цілісну систему їх соціального та правового захисту, забезпечує військовослужбовцям та членам їх сімей сприятливі умови в економічному, соціальному та політичному планах для виконання їх конституційного обов'язку щодо оборони Вітчизни та регламентує відповідні відносини в даній сфері.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»[32].		Регулює статус ветеранів військової служби, інших силових структур, встановлює основні принципи державної політики щодо соціального захисту громадян, які були звільнені з військової або служби в силових органах, а також членів їх сімей, гарантує цим особам право на гідне життя, активну участь у суспільному житті, а також повагу та визнання їх внеску в суспільство.

Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей»[9].	28.03.2018/ 214	Визначає порядок та умови призначення субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам з метою виплати грошової компенсації особам, які мають право на житло відповідно до умов, визначених законодавством, та брали участь у бойових діях на території інших держав, а також їхнім сім'ям.
Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих Захисників та Захисниць України»[27].	10.06.2022/ 663	Визначає процедуру, завдання, принципи, етапи комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей.
Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...»[26]	20.08.2014/ 413	Визначає порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій, перелік та форми необхідних довідок.
Наказ. Міністерства соціальної політики	«Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг»[28].	23.12.2020/ 847	Визначає типову структуру договору про надання соціальних послуг між отримувачем(ветераном війни) та на давачем.
Наказ. Міністерства оборони України.	«Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України...»[25].	09.12.2015/ 702	Визначає організацію процесу психологічної реабілітації військовослужбовців ЗСУ та прирівняних до них осіб.

Згідно статті 12 закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» встановлюється конкретний перелік пільг для учасників бойових дій[31]. Ці пільги включають:

- Безкоштовне отримання медичних препаратів та інших медичних засобів на рецепт.
- Пріоритетне безкоштовне зубопротезування.
- 75-відсоткова знижка на плату за користування житлом.

- Можливість безкоштовного санаторно-курортного лікування або компенсації вартості такого лікування.
- 75-відсоткова знижка на комунальні послуги.
- Знижка на паливо, в тому числі на рідке паливо.
- Безкоштовний проїзд усіма видами транспорту.
- Щорічне медичне обстеження та диспансеризація.
- Пріоритетне обслуговування в медичних закладах.
- Виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої зарплати.
- Переважне право на відпустку та на залишення на роботі у разі скорочення чисельності працівників.
- Знижка на проїзд залізничним, водним, повітряним транспортом.
- Пільги з оплати податків, зборів та інших платежів.
- Пріоритетне обслуговування в різних установах та закладах.

Крім цього, щороку учасникам бойових дій виплачується додаткова грошова виплата до Дня Незалежності України, розміри якої встановлюються у відповідних бюджетних призначеннях [31].

Стаття 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[31] надає сім'ям загиблих (померлих) ветеранів війни та сім'ям загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України ряд пільг та переваг, серед яких: безкоштовні медичні препарати за рецептами; першочергове зубопротезування (з винятком протезів з дорогоцінних металів); санаторно-курортне лікування (дія цієї пільги була призупинена у 2023 році); знижки на житлові та комунальні послуги; знижка на паливо; переваги при отриманні медичної допомоги (право на щорічне медичне обстеження та диспансеризацію); виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності; отримання додаткової відпустки; перевага при скороченні; звільнення від певних податків та платежів, пріоритетне обслуговування в різних установах та закладах; підвищенні пенсії та соціальні виплати.

Додатково, щороку до Дня Незалежності України, члени таких сімей отримують разову грошову виплату в порядку, розмірах та умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, можна відмітити, що правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей є досить громіздким, забезпечується законами України, постановами Кабінету міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства оборони та іншими документами пов'язаних відомчих структур. А сама процедура отримання статусу учасника бойових дій є надмірно бюрократизована, розтягнута в часі та потребує формування значного переліку документів та довідок, які могли б формуватися державними структурами автоматично без безпосередньої участі ветерана.

Отже, основними напрямками соціальної реінтеграції ветеранів війни прописаними у нормативно-правових актах України є:

Психологічна підтримка та реабілітація. Важливою складовою реінтеграції є психологічна підтримка ветеранів, оскільки більшість з них зазнають психологічних травм внаслідок участі в бойових діях. Державні, комунальні та приватні центри надають психологічну допомогу, проводяться програми реабілітації та адаптації.

Професійна адаптація та працевлаштування. Законодавство України передбачає заходи зі сприяння працевлаштуванню ветеранів, зокрема курси перепідготовки та професійної орієнтації, які допомагають їм знайти роботу у цивільній сфері, відповідно до їхніх знань та вмінь.

Соціальне забезпечення та підтримка. Включає надання пільг, субсидій, соціальних виплат та забезпечення житлом. Держава гарантує ветеранам право на медичну допомогу та соціальні пільги, які є складовою їх соціального захисту.

Незважаючи на існування розвиненої правової бази, в Україні виникають певні труднощі з реалізацією програм реінтеграції ветеранів. Основними проблемами є:

Бюрократичні бар'єри та недостатнє фінансування. Ветерани війни стикаються з труднощами в отриманні статусу, матеріальної допомоги та соціальних послуг. Бюрократія та недостатнє фінансування програм реінтеграції негативно впливають на ефективність їх реалізації.

Недостатній рівень психологічної підтримки. Психологічна допомога ветеранам є недостатньо розвиненою та не охоплює всіх потребуючих. Надзвичайно важливим є розширення мережі психологічних центрів та навчання фахівців у цій сфері.

Проблеми з працевлаштуванням. Високий рівень безробіття серед ветеранів війни обумовлений недостатнім рівнем підготовки до роботи в цивільній сфері та браком програм довготривалої професійної адаптації.

З метою підвищення ефективності соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей необхідно удосконалити нормативно-правову базу щодо:

Покращення системи психологічної підтримки та реабілітації (створення нових реабілітаційних центрів, забезпечення достатньої кількості кваліфікованих психологів).

Розширення державних програм перепідготовки та працевлаштування (сприятиме ветеранам освоїти нові професії та адаптуватися до вимог сучасного ринку праці).

Зменшення бюрократичних перешкод у наданні соціальних послуг (спрощення процедури отримання статусу та соціальної допомоги прискорить реінтеграцію ветеранів у цивільне суспільство країни).

Правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни в Україні є важливою складовою державної політики, спрямованої на підтримку громадян, які захищали країну. Незважаючи на існуючу нормативно-правову базу, багато аспектів потребують удосконалення. Зокрема, для успішної реінтеграції ветеранів необхідно забезпечити більш ефективну реалізацію правових норм, посилити підтримку на рівні держави та суспільства, а також створити сприятливі умови для повернення ветеранів до активного соціального та економічного життя.

1.3. Зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів війни

Військові конфлікти та бойові дії залишають глибокий слід на фізичному та психологічному стані ветеранів. Повернення до мирного життя часто супроводжується труднощами у сфері працевлаштування, адаптації до соціального середовища та відновлення психічного здоров'я. Соціальна реінтеграція ветеранів війни є складним процесом, який вимагає залучення держави, громадських організацій, психологів та соціальних служб. Важливим є досвід інших країн, які пройшли через аналогічні виклики, що може стати корисним для України, яка має справу з наслідками військових дій.

Різні країни по-різному підходять до вирішення проблем соціальної реінтеграції ветеранів. Наприклад, у США діють численні програми реабілітації та соціальної підтримки ветеранів, зокрема через національну систему охорони здоров'я для ветеранів (Veterans Health Administration), яка забезпечує доступ до медичних і психологічних послуг. Однією з головних установ, відповідальних за підтримку ветеранів у США, є Міністерство у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs, VA). Створене в 1930 році, VA займається забезпеченням медичних послуг, соціальної допомоги та іншими видами послуг, які надаються ветеранам. Діяльність VA включає:

- Медичну допомогу. VA забезпечує медичне обслуговування через мережу лікарень, госпіталів та центрів довгострокового догляду. Ці заклади спеціалізуються на лікуванні фізичних травм, а також хронічних захворювань, з якими часто стикаються ветерани.

- Психологічну підтримку. Багато ветеранів стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та іншими психічними розладами. VA надає психіатричну допомогу та підтримку, включаючи консультації, групову терапію та програму лікування залежності від психоактивних речовин; активно використовує технологічні інновації, такі як телемедицина, для забезпечення психологічної допомоги ветеранам у віддалених регіонах.

- Реабілітаційні програми. VA також пропонує програми фізичної та соціальної реабілітації, які допомагають ветеранам повернутися до нормального життя після травм та поранень[46].

Окрім того, в США розроблені спеціальні освітні програми для ветеранів. Одним із найвідоміших інструментів підтримки ветеранів у США є GI Bill. Ця програма, вперше запроваджена після Другої світової війни, надає фінансову підтримку ветеранам для здобуття освіти. Сучасна версія програми: Post-9/11 GI Bill, забезпечує ветеранів можливістю оплачувати вищу освіту, професійні курси, а також житло під час навчання [16, с. 15]. Зокрема дана програма включає:

- Оплату навчання (ветерани можуть отримати фінансову підтримку для здобуття освітніх ступенів у коледжах та університетах, а також для професійних курсів).

- Підтримку під час навчання (передбачає надання щомісячної стипендії на проживання та забезпечення підручниками, що робить процес навчання доступнішим для ветеранів).

- Підтримку членів сімей ветеранів (ветерани можуть передавати частину своїх освітніх пільг своїм дітям або подружжю, що дозволяє підтримати не лише ветерана, але й його родину).

Після завершення військової служби багато ветеранів стикаються з труднощами в пошуку роботи. У зв'язку з цим, уряд США запровадив ряд програм для сприяння працевлаштуванню ветеранів:

Transition Assistance Program (TAP). Ця програма допомагає ветеранам перейти від військової служби до цивільного життя. Вона включає курси з пошуку роботи, написання резюме та навички інтерв'ю.

Vocational Rehabilitation & Employment (VR&E). Програма спрямована на ветеранів з обмеженими можливостями, надаючи їм професійну підготовку та допомогу в пошуку роботи[46].

Окрім того, американські компанії розробляють власні програми для працевлаштування ветеранів, розуміючи, що їхній досвід, дисципліна та навички можуть бути цінними у бізнесі.

В сучасних реаліях доступ до якісного житла та фінансової стабільності є важливими аспектами підтримки ветеранів. Уряд США реалізує низку програм для допомоги у цих сферах:

VA Home Loan. Ця програма забезпечує ветеранів доступом до пільгових умов для придбання житла, зокрема вона передбачає знижені процентні ставки та відсутність вимоги початкового внеску.

Допомога безпритульним ветеранам. На жаль, значна частина ветеранів стикається з проблемою безпритульності. У відповідь на це VA співпрацює з різними організаціями, щоб забезпечити тимчасове житло, доступ до соціальних служб та допомогу у працевлаштуванні.

Фінансова допомога. Існують також програми, що надають тимчасову фінансову підтримку ветеранам, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Соціальна інтеграція ветеранів є ключовим завданням для багатьох організацій у США. Існує низка програм та ініціатив, які спрямовані на підтримку ветеранів у громаді. Зокрема, багато громадських організацій, таких як «Американський легіон» та «Ветерани іноземних війн», надають підтримку ветеранам через програми наставництва, соціальні заходи та захист прав ветеранів. Деякі організації пропонують альтернативні методи лікування та соціальної підтримки, такі як терапія з використанням тварин, арт-терапія та різні види спортивних програм. Місцеві громади розробляють програми інтеграції ветеранів та допомагають їм знайти нових друзів та соціальні зв'язки після повернення з військової служби, що сприяє зменшенню рівня ізоляції та депресії.

Отже, США робить значні зусилля для підтримки своїх ветеранів через надання медичних послуг, освітніх можливостей, допомоги з працевлаштуванням та забезпечення житлом. Проте, незважаючи на численні програми та ініціативи, залишається багато проблем, таких як безпритульність серед ветеранів та високій рівень суїцидів. Однак, завдяки співпраці уряду, громадських організацій та приватного сектору, США продовжує працювати над покращенням умов для своїх ветеранів та надає їм підтримку, на яку вони заслуговують за їхню віддану службу.

Ізраїль має значний досвід у реінтеграції ветеранів, оскільки країна перебуває у стані постійної військової загрози. Строкова служба в армії Ізраїлю є обов'язковою для більшості населення (в тому числі жінок), і багато громадян служать в резерві протягом тривалого часу. Ізраїльська система соціальної реінтеграції ветеранів включає медичну та психологічну допомогу, підтримку в працевлаштуванні та адаптацію до цивільного життя.

Ізраїль, з моменту свого заснування у 1948 році, змушений був боротися за своє існування в оточенні недружніх держав. Це обумовило важливість армії та оборонної системи країни. Ветерани, які брали участь у численних війнах і збройних конфліктах, є одним із найцінніших ресурсів Ізраїлю. Держава приділяє значну увагу їхній соціальній адаптації, реабілітації та забезпеченню гідного рівня життя.

Заснування Ізраїлю супроводжувалося війною за незалежність, а у наступні роки країна пережила численні війни, включаючи Шестиденну війну (1967), Війну Судного дня (1973), а також конфлікти з палестинськими радикальними угрупованнями та іншими сусідніми державами. Участь у цих конфліктах зробила питання підтримки ветеранів актуальним. Ветерани, як символ мужності та національного духу, стали важливими фігурами в ізраїльському суспільстві. Вони отримують підтримку через державні та приватні інституції і мають значну соціальну повагу в суспільстві.

Ізраїль надає ветеранам комплексну підтримку через Міністерство оборони та спеціалізовані організації, такі як Beit HaLochem та Zahal Disabled Veterans Organization (ZDVO). Зокрема, це:

- Медична та психологічна допомога. Ізраїль надає широкий спектр послуг у сфері охорони здоров'я, зокрема реабілітацію, лікування фізичних і психологічних травм. Ветерани, які отримали поранення або мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), мають доступ до спеціалізованих госпіталів та лікарень. Лікування відшкодовується державою або через організації, що співпрацюють з Міністерством оборони.

- Соціальна адаптація та професійна реабілітація. Існують програми для повернення ветеранів до цивільного життя та підтримки їхнього працевлаштування. Державні та неурядові організації організують курси підвищення кваліфікації, допомагають у пошуку роботи, а також надають юридичні консультації.

- Фінансова підтримка та пільги. Ветерани отримують фінансову допомогу, яка включає щомісячні виплати, компенсації за інвалідність та інші пільги, такі як знижки на оплату житла та медичні послуги. Ветерани бойових дій та їхні сім'ї також мають доступ до державних житлових програм.

На додаток до державних програм, важливу роль у підтримці ветеранів в Ізраїлі відіграють громадські організації. Найбільш відомі з них:

Beit HaLochem. Це організація, яка має реабілітаційні центри по всьому Ізраїлю. Ветерани та члени їхніх сімей можуть займатися спортом, проходити фізіотерапію, брати участь у культурних заходах та отримувати соціальну підтримку.

Zahal Disabled Veterans Organization (ZDVO). Ця організація спеціалізується на допомозі ветеранам з інвалідністю. Вона організовує спортивні заходи, допомагає у медичній реабілітації та сприяє психологічній адаптації [38].

Організації допомоги сім'ям загиблих. Поряд із ветеранами, значну увагу приділяють родинам загиблих солдатів. Соціальна підтримка таких родин включає організацію пам'ятних заходів, надання фінансової допомоги, психологічну підтримку та супровід у вирішенні адміністративних питань.

Незважаючи на значну увагу до проблем ветеранів, існують певні виклики, з якими стикається система. Наприклад, деякі ветерани відчують недостатню увагу до психологічної допомоги, особливо ті, хто страждає на ПТСР. Проблеми з адаптацією до цивільного життя інколи призводять до соціальної ізоляції. У відповідь на це держава й неурядові організації розробляють нові програми, зокрема ініціативи, спрямовані на підтримку ветеранів, які починають свій бізнес, а також розширюють доступ до терапевтичних програм.

Покращення доступу до цифрових ресурсів, таких як онлайн-консультації, також є важливим кроком для надання більш якісної підтримки ветеранам. Крім того, Ізраїль активно співпрацює з іншими країнами, обмінюючись досвідом у сфері підтримки ветеранів, що дозволяє адаптувати найкращі світові практики.

Ізраїль демонструє високу повагу та турботу до своїх ветеранів, забезпечуючи їм доступ до медичної, соціальної та економічної підтримки. Завдяки державним програмам, громадським організаціям та міжнародній співпраці, Ізраїль постійно вдосконалює систему допомоги ветеранам. Це дозволяє зберігати соціальну стабільність у суспільстві та забезпечувати гідне життя тим, хто пожертвував своїм здоров'ям і безпекою заради захисту держави. Однак, зважаючи на сучасні виклики, постійний розвиток і адаптація цієї системи залишаються важливими завданнями для ізраїльського суспільства [38].

Розглянемо аспекти соціальної роботи з ветеранами війни у Німеччині. Після Другої світової війни Німеччина мала великий досвід у реінтеграції військовослужбовців, які повернулися з фронту. Сучасний підхід до соціальної реінтеграції ветеранів базується на наданні медичної та психологічної підтримки, а також соціальних гарантій для ветеранів, які брали участь у миротворчих місіях.

Німеччина забезпечує ветеранів доступом до медичних послуг через систему державного страхування, включаючи спеціалізовану допомогу для лікування ПТСР. Крім того, у Німеччині працюють програми з навчання та перенавчання ветеранів, що допомагає їм здобувати нові навички та професії.

Важливим аспектом є співпраця між державою та громадськими організаціями, що працюють з ветеранами. Громадські організації забезпечують ветеранів можливістю брати участь у групових зустрічах, спортивних заходах та тренінгах, що сприяє відновленню соціальних зв'язків та адаптації до цивільного життя.

Німеччина має комплексну систему підтримки ветеранів, яка включає як державні програми, так і ініціативи неурядових організацій. Особлива увага приділяється медичній допомозі, психологічній підтримці та соціальній інтеграції ветеранів. Незважаючи на виклики, Німеччина продовжує розвивати свою

політику щодо ветеранів, прагнучи забезпечити їм гідні умови життя та сприяти їхній успішній інтеграції в суспільство. Цей підхід відображає прагнення Німеччини до визнання заслуг військовослужбовців, які брали участь у захисті національних інтересів, а також до збереження миру та стабільності у світі [10].

Велика Британія має довготривалий досвід у роботі з ветеранами з часів обох світових воєн та сучасних конфліктів, таких як війни в Іраку та Афганістані. Однією з головних урядових структур, що відповідає за підтримку ветеранів, є Міністерство у справах ветеранів (Office for Veterans' Affairs), яке було створене у 2019 році. Це відомство координує політику щодо ветеранів, забезпечуючи їхню інтеграцію у цивільне життя. Основними завданнями міністерства є забезпечення доступу до медичних послуг, підтримка в працевлаштуванні та надання житлової допомоги.

У Великій Британії є низка програм, спрямованих на соціальну підтримку ветеранів, таких як «Help for Heroes»[43] та «Combat Stress»[42], які спеціалізуються на наданні психологічної допомоги та підтримки.

Британська система охорони здоров'я (NHS) надає ветеранам безкоштовний доступ до медичних послуг. Для них передбачені спеціалізовані програми з лікування фізичних і психічних захворювань, що виникають внаслідок служби, зокрема посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Спеціальні клініки NHS для ветеранів надають консультації та лікування, що враховують специфіку військового досвіду.

Працевлаштування є важливим компонентом британської системи підтримки ветеранів. Британія активно розвиває програми професійного перенавчання та стажування, які допомагають ветеранам інтегруватися в нові професійні сфери. Партнерство з приватним сектором також стимулює працевлаштування ветеранів завдяки наданню податкових пільг та фінансових стимулів для компаній. Одним із ключових партнерів у питанні працевлаштування ветеранів є Career Transition Partnership (CTP) – організація, яка надає консультаційні послуги та допомогу в пошуку роботи для колишніх військових. CTP працює у співпраці з урядом і приватними компаніями,

допомагаючи ветеранам знайти роботу, що відповідає їхнім навичкам та інтересам.

Велика Британія піклується про своїх ветеранів через комплексний підхід, що включає державну підтримку, допомогу благодійних організацій, а також участь громадськості. Від медичних послуг до допомоги у працевлаштуванні та житлового забезпечення, країна намагається забезпечити ветеранам гідне життя після служби. Така система підтримки не тільки допомагає ветеранам подолати труднощі переходу до мирного життя, але й виявляє вдячність нації за їхній внесок у безпеку та благополуччя країни.

Франція має давню історію військових конфліктів і участі збройних сил на міжнародній арені. Після завершення військової служби, ветерани стикаються з численними викликами у соціальній адаптації та реінтеграції до мирного життя. Для підтримки своїх ветеранів, держава розробила комплексну систему допомоги, яка охоплює соціальний, медичний, психологічний та економічний аспекти їхнього життя.

Франція має розгалужену законодавчу базу, спрямовану на захист ветеранів та забезпечення їхніх прав. Основним нормативним актом є Кодекс військових ветеранів (Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre), який передбачає різноманітні пільги та компенсації. Серед основних прав ветеранів: отримання пенсії по інвалідності – ветерани, які отримали поранення під час служби, мають право на фінансову допомогу залежно від ступеня інвалідності; доступ до медичних та реабілітаційних послуг – держава забезпечує безкоштовний доступ до медичної допомоги у військових госпіталях та спеціалізованих реабілітаційних центрах; пільги на житло – ветерани можуть отримувати субсидії на оренду житла або користуватися пріоритетним правом на отримання соціального житла.

У Франції діє низка організацій, які займаються захистом інтересів ветеранів та наданням їм допомоги. До найбільш важливих можна віднести:

Національний офіс ветеранів та жертв війни (ONACVG - Office National des Anciens Combattants et Victimes de Guerre) – головна державна структура, що

координує допомогу ветеранам та їхнім родинам. Вона надає консультації з питань соціального захисту, фінансової допомоги та реабілітації.

Благодійні організації та фонди – у Франції діє багато благодійних організацій, які допомагають ветеранам отримати психологічну підтримку, житло або фінансову допомогу. Серед них, наприклад, фонд «Soldiers' Heart», який займається питаннями ПТСР [46].

З огляду на участь Франції у сучасних міжнародних місіях та операціях, зокрема в Афганістані, Малі та Сирії, особливу увагу приділяють ветеранам, які повертаються з цих регіонів. Держава створила спеціальні програми для підтримки таких ветеранів: програми з адаптації та реінтеграції – включають тренінги та семінари, спрямовані на підготовку до цивільного життя; допомога у вирішенні правових питань – ветеранам надаються юридичні консультації щодо питань працевлаштування, прав на житло та медичну допомогу.

Отже, Франція створила комплексну систему підтримки своїх ветеранів, що охоплює правовий, соціальний, медичний та економічний аспекти. Держава прагне забезпечити ветеранам гідне життя після завершення їхньої військової служби, надаючи їм необхідну підтримку у сфері здоров'я, працевлаштування та соціальної інтеграції. Завдяки цьому Франція демонструє відповідальне ставлення до своїх громадян, які віддали значну частину життя захисту національних інтересів та безпеки країни.

Зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів війни свідчить про важливість комплексного підходу, який включає медичну, психологічну та соціальну підтримку. США, Ізраїль, Німеччина та Велика Британія мають різні підходи до цієї проблеми, але їх об'єднує акцент на психологічній реабілітації та працевлаштуванні ветеранів. Важливу роль у процесі реінтеграції відіграє співпраця між державними структурами, громадськими організаціями та бізнесом.

Україні варто враховувати досвід цих країн у розробці власних програм для реінтеграції ветеранів. Особливо цінним є акцент на психосоціальній підтримці та створенні умов для працевлаштування та самозайнятості ветеранів, що сприятиме їх швидшій адаптації до мирного життя та інтеграції у суспільство.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

2.1. Стан соціальної реінтеграції ветеранів війни в Україні

Соціальна реінтеграція ветеранів є важливим компонентом відновлення країни, яка стикається з наслідками війни. Успішна соціальна реінтеграція сприяє економічному, психологічному та соціальному добробуту ветеранів, а також допомагає побудувати стійке суспільство. Основними викликами соціальної реінтеграції ветеранів війни в Україні є психологічні проблеми, питання зайнятості, інклюзивність та суспільне сприйняття, розглянемо їх детальніше.

Ветерани часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), тривожними станами та іншими психологічними проблемами. Це призводить до труднощів у спілкуванні, соціальній ізоляції та низькій якості життя. В Україні бракує якісних програм психологічної допомоги, включаючи когнітивно-поведінкову терапію та інші форми психосоціальної підтримки.

Багато ветеранів стикаються з труднощами в пошуку роботи через травми, відсутність відповідних навичок або дискримінацію на ринку праці. Важливим аспектом соціальної реінтеграції є навчання та підготовка ветеранів, допомога в адаптації їхніх військових навичок до цивільного життя.

Ветерани війни є вразливою групою, що часто зазнає дискримінації через стереотипи. Недостатнє розуміння їхніх потреб і труднощів з боку суспільства ускладнює соціальну інтеграцію. Україна потребує збільшення просвітницьких кампаній, які сприяють зміні суспільних уявлень про ветеранів їх статус та потреби.

Ветерани, особливо ті, хто зазнав фізичних травм, стикаються з обмеженим доступом до медичних послуг. Багато ветеранів мають інвалідність, що впливає на їхню якість життя та можливості соціалізації, тому надзвичайно важливим є розширення профільних медичних програм та надання спеціалізованої допомоги.

Ветеранські організації відіграють ключову роль у соціальній реінтеграції, забезпечуючи підтримку та лобіювання інтересів ветеранів. Вони надають допомогу в соціальній адаптації, займаються просвітницькою роботою та підтримкою ветеранів у правових питаннях. Важливою є тісна співпраця між ветеранськими організаціями та державою.

За даними Міністерства у справах ветеранів України у 2023 році біля 1,2 мільйона осіб мали статус ветерана, і ця цифра постійно зростає через продовження військових дій [20].

Розглянемо детальніше стан соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей на основі даних зібраних Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у 2023 році. Дане дослідження базується на опитуванні ветеранів, членів їхніх сімей та ветеранських організацій, проведених працівниками МОМ. Було опитано 1000 респондентів, включаючи 593 ветеранів та 407 членів сімей, зокрема сімей загиблих військових (Таблиця 2.1). Основна увага приділялася проблемам соціальної інтеграції та чинникам, які впливають на реінтеграцію[35].

Таблиця 2.1

Структура опитаних респондентів

Респонденти	Кількість, осіб	% від загальної кількості
Ветерани	593	59,30
з них особи з інвалідністю	182	30,69
з них чоловіки	568	95,78
з них жінки	25	4,22
Члени сімей ветеранів	407	40,70
Разом	1000	

Більшість опитаних зазначили, що їхній військовий досвід не вплинув на відчуття приналежності або зв'язок із громадою: 52% повідомили про відсутність змін. Майже 25% відчували покращення зв'язку, тоді як майже 19% заявили про його погіршення. Однак, серед жінок-ветеранок частіше спостерігалось значне зниження почуття приналежності та зв'язку з громадою (24% жінок порівняно з 5% чоловіків). Це свідчить про значну гендерну різницю у сприйнятті впливу

військової служби на життя. До факторів, що можуть пояснити таку різницю, належать традиційні гендерні ролі та стереотипи, які формують очікування суспільства щодо поведінки чоловіків і жінок після служби. Жінки-ветеранки можуть стикатися з труднощами в поєднанні свого військового досвіду з суспільними уявленнями про жіночність та сімейні обов'язки, що може призводити до ізоляції, нерозуміння або більшої дискримінації. Крім того, жінки часто менш помітні та рідше отримують визнання порівняно з чоловіками, що зменшує увагу до їхніх досягнень. Після повернення до цивільного життя жінки-ветеранки також можуть відчувати труднощі в пошуку підтримки через меншу кількість жінок-ветеранок (рис. 2.1).

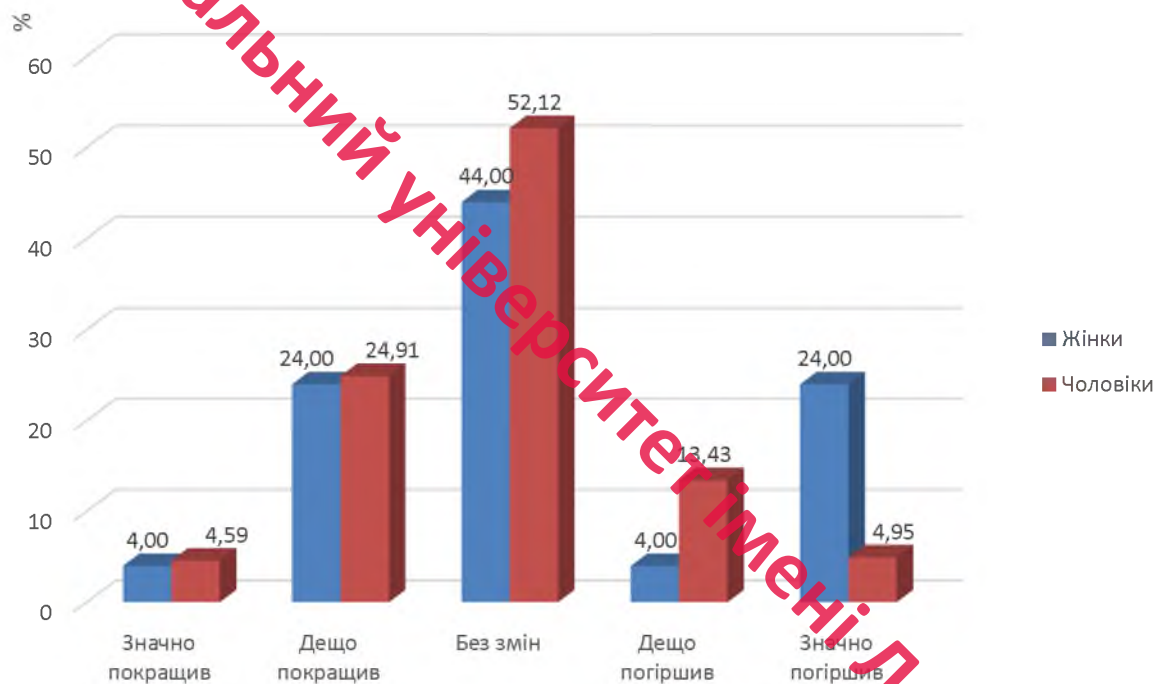

Рис. 2.1. – Вплив досвіду військової служби ветеранів війни на їх відчуття належності до громади та зв'язку з нею[35].

Всі ветерани, незалежно від наявності інвалідності, надають перевагу участі у соціальних заходах та зустрічах, організованих спеціально для ветеранів, що сприяє їх соціальній інтеграції. Для ветеранів без інвалідності наступним за

популярністю є волонтерська діяльність або громадські роботи. Ветерани з інвалідністю віддають перевагу групам підтримки або організаціям, які надають допомогу. Ця різниця може свідчити про те, що багато ветеранів з інвалідністю вважають себе неспроможними брати участь у волонтерських чи громадських ініціативах (рис. 2.2-2.3).

Рис. 2.2. – Топ-7 заходів, які сприяють соціальній інтеграції ветеранів війни (без інвалідності) [35].

Трохи більше 7% респондентів стикалися з труднощами у процесі інтеграції до соціального життя своїх громад. Основними викликами при переході від військового до цивільного життя є подолання наслідків військової служби для фізичного та психічного здоров'я, а також орієнтування в складних цивільних бюрократичних процедурах і паперовій роботі. У зв'язку з цим важливо зазначити, що Кабінет Міністрів України спростив процедуру отримання статусу учасника бойових дій. Станом на серпень 2023 року для цього потрібно надати лише одну довідку, що полегшує процес, зокрема для ветеранів з інвалідністю.

Рис. 2.3. – Топ-7 заходів, які сприяють соціальній інтеграції ветеранів війни (з інвалідністю) [35].

Варто зауважити, що жінки-ветеранки частіше повідомляють про втрату відчуття мети чи ідентичності після завершення військової служби. Для обох груп ветеранів (чоловіків і жінок) управління фінансовими змінами та забезпечення стабільності були третім за поширеністю викликом (рис. 2.4).

На запитання, які фактори ветерани вважають важливими для інтеграції в громаду, відповіді здебільшого зосереджувалися на основних потребах та практичних аспектах життя. Зокрема, 76% респондентів назвали регулярний дохід важливим фактором, 69% — роботу, а також 69% — житло. Далі за значущістю йдуть доступ до публічних послуг та наявність родичів і друзів поблизу. Цікаво, що ці фактори оцінювалися набагато вище, ніж такі питання, як прийняття місцевою громадою, доступ до адміністративних послуг чи можливість участі у виборах (рис. 2.5).

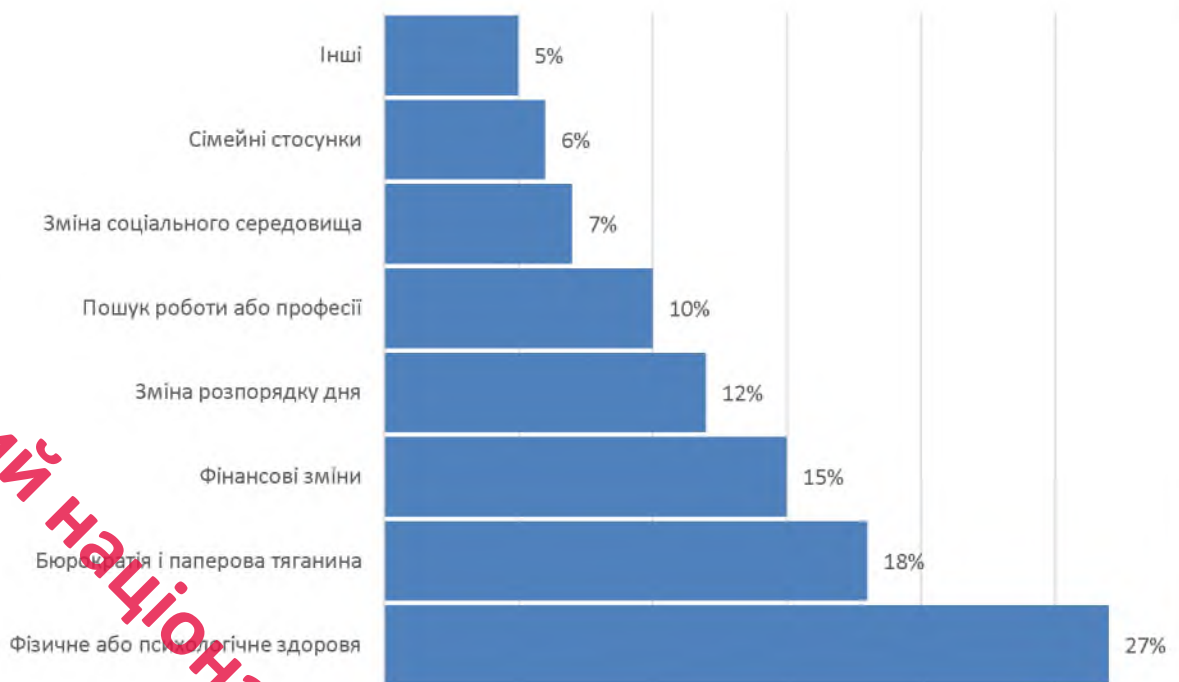

Рис. 2.4. – Топ-7 складнощів, з якими стикнулися ветерани при переході від військового до цивільного життя [35].

Серед ветеранів існує враження про наявність дискримінації в різних соціальних контекстах, так 15% ветеранів особисто стикалися або були свідками випадків дискримінації чи несправедливого поводження. Серед жінок-ветеранок цей показник майже вдвічі вищий і становить 32%. Однак, порівняно з попередніми дослідженнями, рівень дискримінації щодо ветеранів зменшується. У 2020 році, за даними опитування MOM, 49% ветеранів повідомляли про випадки дискримінації, а у 2022 році цей показник знизився до 43%. Найчастіше випадки дискримінації стосуються оформлення пільг для ветеранів та членів їхніх сімей: 43% респондентів повідомили, що стикалися з несправедливим поводженням у цьому контексті. Також, 28% опитаних зазначили, що такі проблеми виникають під час користування транспортом та при зверненні за медичними послугами [35].

Хоча ці висновки попередні, вони можуть вказувати на більш позитивне ставлення українського суспільства до ветеранів, можливо, завдяки досвіду країни

після повномасштабного вторгнення. Отже, для покращення соціальної реінтеграції ветеранів в Україні необхідно зосередитися на таких напрямках: розширення програм психічного здоров'я та психосоціальної підтримки; запровадження програм професійного навчання та працевлаштування ветеранів; проведення інформаційних кампаній для зміни суспільних уявлень; розширення доступу до медичних послуг і забезпечення спеціалізованої допомоги.

Рис. 2.5. – Важливість чинників успішної соціальної інтеграції у громаду для ветеранів війни, % [35].

Таким чином, соціальна реінтеграція ветеранів в Україні є багатаспектним процесом, який потребує комплексного підходу. Важливо продовжувати підтримувати ветеранів, забезпечувати інклюзивність та надавати допомогу для їх успішного повернення до цивільного життя. Реінтеграція ветеранів є одним з ключових завдань, які стоять перед українським суспільством. Такий підхід дозволить підвищити соціальну стійкість країни та створити умови для повноцінного відновлення ветеранів.

2.2. Аналіз соціальної реінтеграції ветеранів війни в Луцькій міській територіальній громаді

Луцька територіальна громада була створена у 2020 році шляхом об'єднання міста Луцька з десятьма селищними радами, що охоплюють загальну кількість населення в 240 тисяч осіб. Обслуговуванням цієї громади займається департамент соціальної політики Луцької міської ради, який має філії в селах Прилуцьке, Жидичин, Забороль, Боголюби та Княгининок. Також у структурі департаменту діє Територіальний центр соціального обслуговування.

У департаменті соціальної політики Луцької міської ради 19 жовтня 2022 року було створено відділ по роботі з ветеранами війни та членами їхніх сімей. Основними завданнями відділу є надання фінансової та соціальної підтримки цій категорії населення, а також допомога у вирішенні їхніх соціальних і побутових проблем. Рішенням Луцької міської ради № 55/120 від 31 січня 2024 року департамент було перейменовано на Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, що підкреслює пріоритетність соціального захисту ветеранів та їхніх сімей для місцевої влади.

У 2024 році Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської територіальної громади надавав 155 видів адміністративних послуг соціального характеру. З них 14 послуг були безпосередньо пов'язані з підтримкою ветеранів війни та членів їхніх сімей. До цих послуг належать, зокрема: встановлення статусу учасника війни, встановлення статусу члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни, забезпечення санаторно-курортними путівками, видача посвідчень особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів, організація відпочинку із заходами психологічної реабілітації, виплата щорічної разової грошової допомоги ветеранам, а також призначення та виплата адресної допомоги сім'ям загиблих, померлих ветеранів та зниклих безвісти...

Структура найбільш поширених базових соціальних послуг у Луцькій міській територіальній громаді в 2024 році виглядає наступним чином: паліативний догляд становить 1%, соціальна інтеграція та реінтеграція - 1%,

соціальна реабілітація - 2%, надання притулку - 1%, соціальний супровід - 1%, денний догляд - 4%, консультування - 5%, догляд вдома - 9%, соціальна профілактика - 10%, соціальна адаптація - 12%, послуги перекладу жестовою мовою - 12%, а найбільшу частку займає натуральна допомога - 42% (див. рис. 2.6).

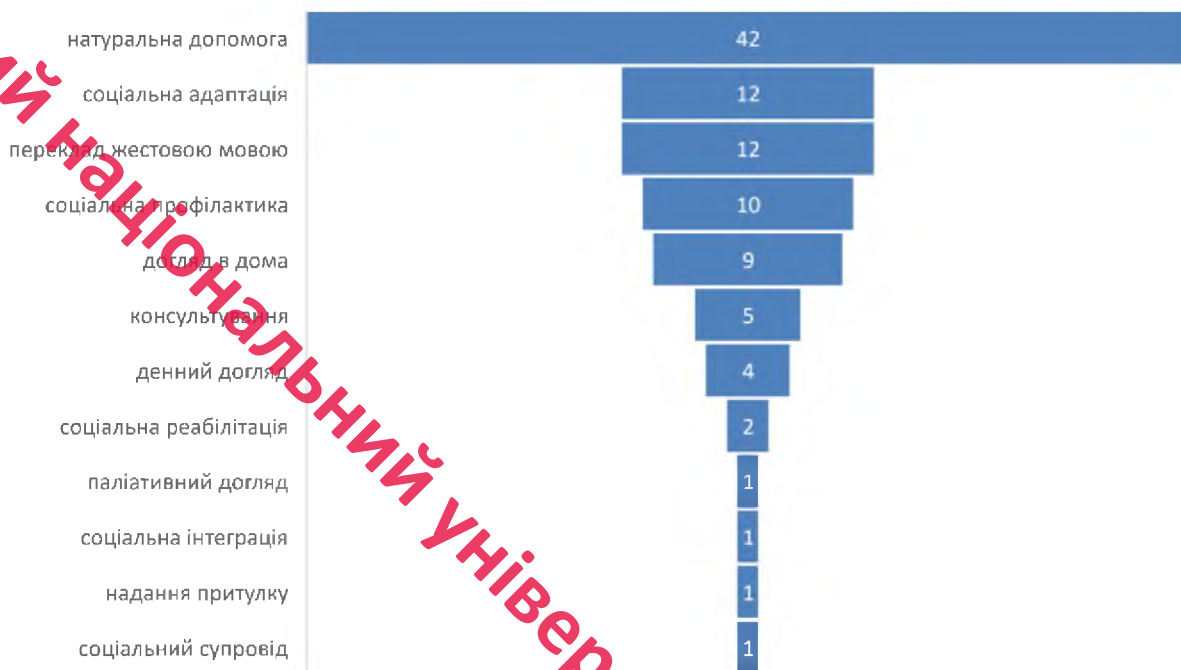

Рис. 2.6. – Структура базових соціальних послуг у Луцькій міській територіальній громаді, % [7].

У загальній структурі отримувачів соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді частка ветеранів війни та членів їх сімей у 2024 році становила 7% (рис. 2.7). Відділ по роботі з ветеранами війни та членами їхніх сімей протягом року надавав пільги, комплексні медичні, психологічні та соціальні послуги даній категорії осіб:

- зареєстровано звернення від 197 учасників бойових дій, 18 осіб з інвалідністю внаслідок війни і 52 осіб із числа членів сімей загиблих(померлих) ветеранів війни з метою надання пільг на оплату житлових та комунальних послуг;

- зареєстровано звернення від 237 членів сімей загиблих(померлих) УБД або зниклих безвісти з метою оформлення адресної грошової допомоги на оплату житлових та комунальних послуг, електроенергії;

- оформлено 127 посвідчень «Особа з інвалідністю внаслідок війни» і 78 вкладок до даних посвідчень, 78 нагрудних знаків «Особа з інвалідністю внаслідок війни»;

- оформлено 126 посвідчення «Член сім'ї загиблого(померлого), 14 вкладки до них і 27 довідок про встановлення відповідного статусу дітям;

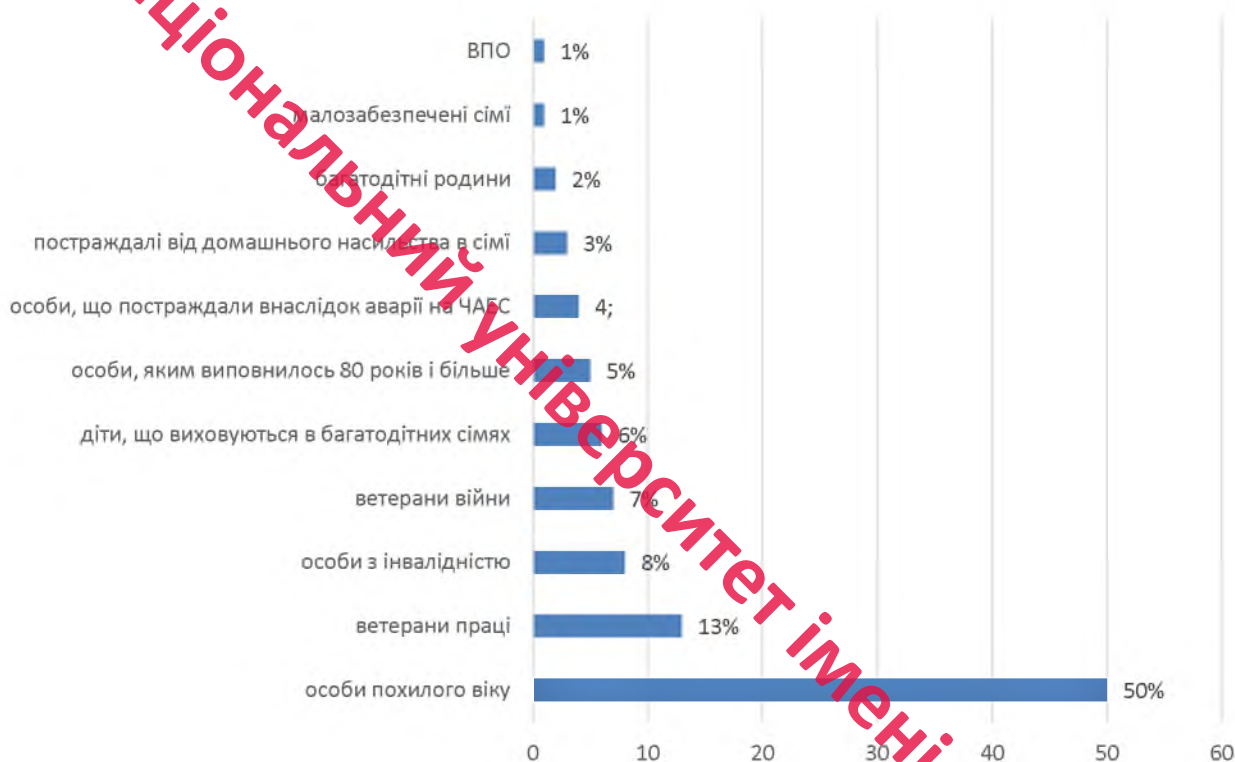

Рис. 2.7. – Структура отримувачів соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді, % [7]

- оформлено 11 заяв на надання санаторно-курортного лікування за кошти державного бюджету;

- прийнято 13 заяв на забезпечення відпочинком з наданням психологічної реабілітації за кошти державного бюджету;

- прийнято 466 заяв на забезпечення відпочинком з наданням психологічної реабілітації за кошти бюджету Луцької ТГ;
- забезпечено відпочинок з наданням психологічної реабілітації за кошти бюджету Луцької ТГ 233 особам на загальну суму 3715 тис. грн.;
- прийнято сім заяв від учасників бойових дій та членів сімей загиблих(померлих) на отримання водійського посвідчення за рахунок коштів бюджету Луцької ТГ;
- забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів місцевого бюджету одна особа з числа ветеранів війни та членів їх сімей на загальну суму 8 тис. грн.;
- прийнято 34 заяви від учасників бойових дій на забезпечення професійною адаптацією за рахунок коштів держбюджету;
- забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів держбюджету сім осіб з числа ветеранів війни та членів їх сімей на загальну суму 76,3 тис. грн., частково забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів держбюджету три особи з числа ветеранів війни та членів їх сімей на суму загальну суму 11,7 тис. грн.;
- надано грошову допомогу на лікування за рахунок бюджету Луцької ТГ 5248 особам на загальну суму 1845 тис. грн.;
- виплачено грошову допомогу на 154 дітей з 117 сімей загиблих(померлих) на загальну суму 2 132,3 тис. гривень, в рамках Програми соціальних виплат дітям;
- надано грошову допомогу на лікування за рахунок бюджету Луцької ТГ 198 особам на загальну суму 650 тис. грн.;
- прийнято документи від 115 осіб для надання матеріальної допомоги за рахунок коштів обласного бюджету сім'ям загиблих УБД, які брали участь у відбитті військової агресії проти України;
- здійснено виплату компенсації витрат на автомобільне паливо особі, якій присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка» в сумі 30 тис. грн.;

- виплачено адресну грошову допомогу сім'ям 153 загиблих(померлих) УБД на загальну суму 1 540 тис. грн. [7]

В Луцькій міській територіальній громаді розроблена та здійснюється Комплексна програма соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на період 2024-2026 років, яка містить ряд заходів, спрямованих на надання фінансової, соціальної, медичної та психологічної підтримки на місцевому рівні, а також сприяння вирішенню соціальних та побутових проблем (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Фінансове забезпечення Комплексної програми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки

Обсяг коштів, тис. грн.	Обсяг коштів, всього	у тому числі з бюджету Луцької міської територіальної громади
2024	84 000 000	84 000 000
2025	98 000 000	98 000 000
2026	111 000 000	111 000 000
Всього витрат, грн.	293 000 000	293 000 000

Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради реалізував заходи, передбачені Комплексною програмою соціальної підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей на 2021-2023 роки (рис. 2.8). Загалом за 2021-2023 роки на виконання заходів Програми департаментом було виділено 3737,15 тис. грн, зокрема:

- надано адресну матеріальну допомогу на лікування 261 особі на суму 514 тис. грн;

- надано одноразову грошову допомогу матерям загиблих захисників до Дня матері на суму 118 тис. грн;

- виплачено грошову адресну допомогу на оплату житлово-комунальних послуг членам сімей загиблих і сім'ям бійців-добровольців з міського бюджету на суму 1502,4 тис. грн;

- здійснено виплату одноразової матеріальної допомоги з місцевого бюджету 57 військовослужбовцям, які уклали контракт із Збройними Силами

України через місцеві центри комплектування, на суму 285 тис. грн (по 5 тис. грн на кожного);

- організовано відпочинок і заходи з психологічної реабілітації для 126 осіб на загальну суму 1 317,8 тис. грн. [7].

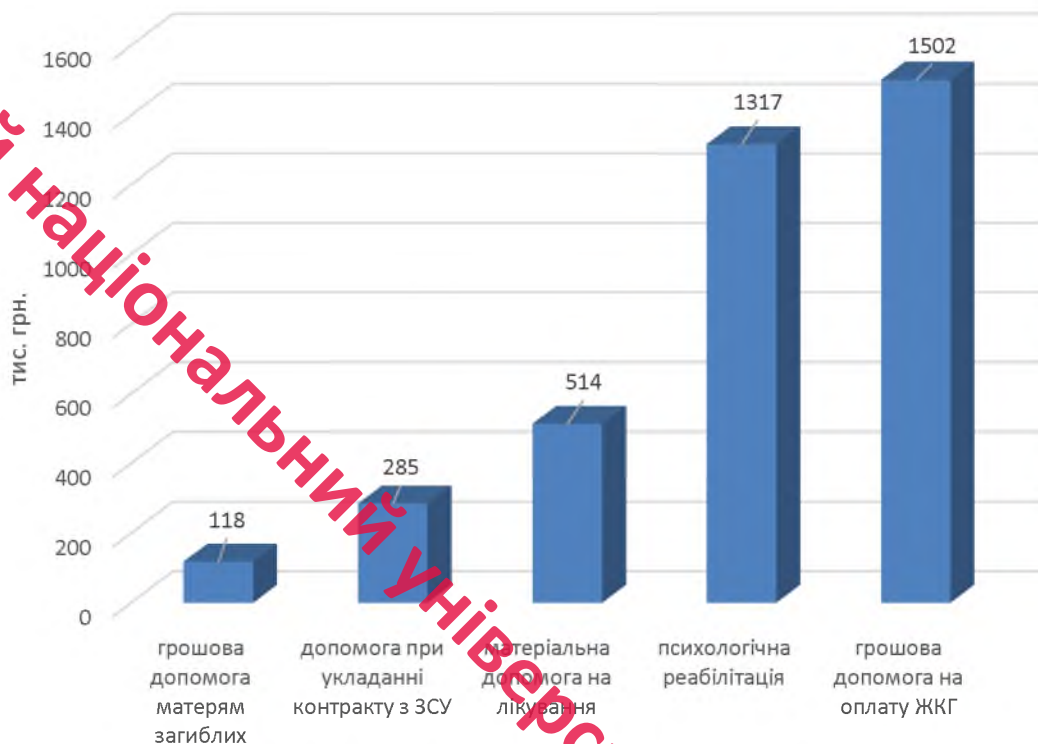

Рис. 2.8. – Реалізація заходів Комплексної програми соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей, тис. грн.[7].

Програма соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки Луцької міської територіальної громади досягне заплановано ефекту лише за умови системного та всебічного виконання усіх запланованих заходів медичної, психологічної, соціальної, освітньої, фінансової, юридичної, культурної та інформаційної підтримки їх постійного моніторингу, контролю та корекції.

Територіальний центр соціального обслуговування займає особливе місце у наданні соціальних послуг у Луцькій міській територіальній громаді. Ця установа забезпечує соціальну підтримку людям похилого віку, особам з інвалідністю,

особам з психічними та поведінковими розладами, особам з частковою або повною втратою рухових функцій чи пам'яті, дітям із серйозними перинатальними ураженнями нервової системи, а також тим, хто опинився у складних життєвих обставинах. Послуги надаються за місцем проживання чи перебування таких осіб, або безпосередньо у приміщенні територіального центру, допомагаючи подолати або зменшити вплив складних обставин.

Відповідно до розпорядження міського голови від 22 грудня 2022 року № 350 при департаменті соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради створено «Центр підтримки сімей військовополонених і військовослужбовців, які вважаються зниклими безвісти». Центр надає правову та психологічну допомогу членам сімей учасників бойових дій, які зникли безвісти через військові дії.

Протягом 2023 року спеціалісти центру надали консультативну, правову та психологічну допомогу 170 членам сімей зниклих безвісти військовослужбовців, підготували 114 проєктів звернень до відповідних органів для сприяння у їх розшуку, а також допомогли написати 161 заяву до компетентних органів від імені родичів.

У Луцькій міській територіальній громаді також проводиться виявлення осіб, які потребують паліативної (соціальної та медичної) допомоги. У 2023 році завдяки спільній роботі комунальної установи «Медичний центр реабілітації учасників бойових дій Луцької міської територіальної громади», департаменту соціальної та ветеранської політики та територіального центру соціального обслуговування послуги паліативної допомоги було надано 93 особам[7].

Таким чином, соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їх сімей в Луцькій міській ТГ є одним з ключових напрямів роботи соціальних та медичних служб громади, проте потребує вдосконалення заради ефективного досягнення поставлених цілей. Зокрема, необхідно забезпечити належне фінансування, покращити інформування населення про доступні послуги та розширити мережу психологічної та соціальної підтримки для ветеранів війни та їх родин.

2.3. Напрями вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів війни

Соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їхніх сімей є важливим елементом сучасної соціальної політики України. Після повномасштабного військового вторгнення на територію України, чисельність ветеранів постійно зростає. Це призводить до нових викликів у сфері соціального захисту, реабілітації та соціальної інтеграції. Ветерани війни стикаються з психологічними, соціальними та економічними проблемами, що ускладнює їхню адаптацію до звичайного життя. Тому розробка ефективних напрямів вдосконалення соціальної реінтеграції є ключовим завданням для державних інституцій та громадянського суспільства.

Соціальна реінтеграція ветеранів війни передбачає комплекс заходів, спрямованих на відновлення їхньої соціальної активності, забезпечення психологічної та фізичної реабілітації, а також підтримки в питаннях працевлаштування та соціального захисту. Нині в Україні ветерани війни стикаються з такими проблемами, як:

- психологічні травми та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР);
- проблеми із працевлаштуванням через втрату навичок або специфіку бойових травм;
- недостатній рівень соціальної підтримки та доступ до медичних послуг;
- економічні труднощі, що впливають на добробут сімей ветеранів.

З огляду на вищезазначені фактори, ми сформуваємо напрями вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів, які допоможуть підвищити їхню якість життя та забезпечити повноцінну інтеграцію в суспільство (рис. 2.9), зокрема це:

Психологічна підтримка та реабілітація. Одним з ключових напрямів вдосконалення є забезпечення якісної психологічної допомоги та реабілітації для ветеранів. ПТСР є серйозним викликом, який потребує системного підходу, що включає:

- розширення доступу до психологічних послуг, які мають надаватися не тільки в спеціалізованих закладах, але й на місцевому рівні;

розробку та впровадження програм групової та індивідуальної психотерапії для ветеранів і членів їхніх сімей;

- підготовку фахівців, які спеціалізуються на роботі з ветеранами, зокрема психологів та соціальних працівників;

- залучення громадських організацій та волонтерів до процесу реабілітації, що допоможе підвищити доступність та якість психологічної допомоги.

Також необхідно враховувати, що соціальна підтримка для членів сімей ветеранів допомагає стабілізувати їхній емоційний стан та сприяє формуванню сприятливого середовища для реабілітації постраждалих.

Економічна реінтеграція та працевлаштування. Сприяння працевлаштуванню ветеранів є невід'ємною частиною їхньої соціальної реінтеграції. Ветерани можуть мати труднощі з поверненням на ринок праці через втрачені навички або через відсутність роботи, яка б відповідала їхньому досвіду. Для вирішення цих проблем необхідно:

- створення програм перепідготовки та професійної орієнтації, які дозволять ветеранам опанувати нові навички та адаптуватися до сучасного ринку праці;

- підтримка підприємництва серед ветеранів через надання грантів, консультацій та спеціальних пільгових кредитів;

- забезпечення партнерства між державними установами та приватними підприємствами для створення робочих місць, адаптованих до потреб ветеранів;

- запровадження квот для працевлаштування ветеранів у державних установах та на підприємствах, що сприятиме їх соціальній інтеграції.

Медична підтримка та фізична реабілітація. Фізична реабілітація також є важливим аспектом соціальної реінтеграції ветеранів, які часто мають потребу у відновленні після поранень та травм, отриманих під час військових дій. Основні напрями вдосконалення медичної підтримки включають:

- забезпечення ветеранів доступом до сучасних медичних послуг та реабілітаційних програм;

- створення спеціалізованих центрів для реабілітації, які б надавали комплексний підхід до лікування фізичних та психологічних наслідків;

- спрощення процедур отримання медичних пільг та забезпечення ліками, зокрема для ветеранів, що проживають у віддалених регіонах.

- запровадження державних програм щодо фізичної активності, яка сприяє покращенню загального стану здоров'я ветеранів та підвищенню їхньої життєвої активності.

Залучення громадських організацій. Громадські організації та волонтерські рухи відіграють важливу роль у процесі соціальної інтеграції ветеранів. Вони можуть допомагати в таких аспектах:

- організація заходів соціальної взаємодії, культурних та спортивних заходів, що сприяють соціалізації ветеранів;

- інформування ветеранів та їхніх родин про доступні соціальні послуги, пільги та можливості;

- створення груп підтримки для ветеранів та членів їхніх сімей, що забезпечують психологічну та емоційну допомогу;

- лобіювання змін до законодавства для покращення умов соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей.

Громадські організації мають бути інтегровані у державні програми реінтеграції, оскільки це підвищує ефективність допомоги та забезпечує краще розуміння потреб ветеранів.

Інформаційно-освітня діяльність. Інформаційно-освітня діяльність є ще одним важливим напрямом вдосконалення реінтеграційного процесу, що включає:

- проведення інформаційних кампаній, які сприяють зміні суспільного ставлення до ветеранів, усуненню стигматизації та забезпеченню поваги до їхнього внеску у захист країни.

- навчальні програми для самих ветеранів, що допоможуть їм краще орієнтуватися в соціальних пільгах та можливостях працевлаштування;

- підготовку фахівців у сфері соціальної роботи, які працюють із ветеранами та їхніми сім'ями, що підвищить якість наданих послуг.

Індивідуальний (інклюзивний) підхід. Розробка індивідуальних програм підтримки для кожного військовослужбовця, враховуючи його особисті потреби, сімейний стан та психологічний стан.

Профілактика домашнього насильства в сім'ях ветеранів. Надзвичайно важливою складовою успішної соціальної інтеграції ветеранів у суспільство є їх сімейне благополуччя. Оскільки в результаті ПТСР ветерани мають підвищену схильність до агресії, в тому числі і до власних членів сім'ї, вкрай необхідно проводити превентивну соціальну роботу, аби не допустити даного явища.

Розвиток мережі ветеранських організацій. Створення та підтримка діяльності ветеранських організацій(хабів) є ключовим елементом соціальної реінтеграції ветеранів, оскільки забезпечує їх взаємну підтримку та лобювання їх спільних інтересів на рівні суспільства та держави.

Вдосконалення нормативно-правової бази. Необхідно оптимізувати процедуру отримання статусу УБД, особи з інвалідністю в наслідок війни, а також соціальних послуг, що їм належить відповідно до отриманого статусу. Створити Кодекс Ветерана, де в єдиному документі зібрати всі юридичні моменти.

Співпраця з міжнародними організаціями. Необхідно максимально залучати кошти міжнародних організацій, а також можливості їх стаціонарного лікування та реабілітації, оскільки вітчизняна медична система не в змозі в повній мірі забезпечити таку кількість ветеранів.

Соціальна реінтеграція ветеранів війни та членів їхніх сімей є багатокомпонентним процесом, який потребує системного підходу з боку держави та суспільства. Основні напрямки вдосконалення включають покращення психологічної підтримки, економічної інтеграції, медичної допомоги, фінансового забезпечення, соціальної адаптації, залучення громадських організацій, впровадження інклюзивного підходу, вдосконалення нормативно-правової бази, тощо... Вдосконалення цих напрямків дозволить забезпечити гідний рівень життя для ветеранів, підвищити їхню соціальну активність та сприятиме побудові гармонійного та стійкого суспільства.

Рис. 2.9. – Напрями вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу, ми сформуваємо власне бачення категорії соціальна реінтеграція ветеранів війни – це комплекс економічних, юридичних, соціальних, медичних та психологічних заходів направлених на адаптацію ветеранів війни до цивільних умов життя, метою яких є повна інтеграція даної категорії людей у суспільство, що передбачає формування стійких соціальних зв'язків та фінансову самодостатність.

Таким чином, можна відмітити, що правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей є досить громіздким, забезпечується законами України, постановами Кабінету міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства оборони та іншими документами пов'язаних відомчих структур. А сама процедура отримання статусу ветерана війни є надмірно бюрократизована, розтягнута в часі та потребує формування значного переліку документів та довідок, які могли б формуватися державними структурами автоматично без безпосередньої участі ветерана.

Зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів війни свідчить про важливість комплексного підходу, який включає медичну, психологічну та соціальну підтримку. США, Ізраїль, Німеччина, Франція та Велика Британія мають різні підходи до цієї проблеми, але їх об'єднує акцент на психологічній реабілітації та працевлаштуванні ветеранів. Важливу роль у процесі соціальної реінтеграції відіграє співпраця між державними структурами, громадськими організаціями та бізнесом. Україні варто враховувати досвід цих країн у розробці власних програм для соціальної реінтеграції ветеранів. Особливо цінним є акцент на психосоціальній підтримці та створенні умов для працевлаштування та самозайнятості ветеранів, що сприятиме їх швидшій адаптації до мирного життя та інтеграції у суспільство.

Згідно опитувань проведених Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у 2023 році до основних складнощів, з якими стикнулися ветерани при переході

від військового до цивільного життя належать: фізичне або психологічне здоров'я – вказали 27% респондентів від загальної кількості; бюрократія і паперова тяганина – 18%; фінансові зміни – 15%; зміна розпорядку дня – 12; пошук роботи або професії – 10%; зміна соціального середовища – 7; сімейні стосунки – 6%; інші – 5%.

А на запитання про важливість чинників успішної соціальної інтеграції у громаду ветерани війни відмітили такі фактори: регулярний дохід – 76; працевлаштування – 69%; житло – 69%; доступ до державних послуг – 68; оточення сім'ї та друзів – 62; підтримка місцевої громади – 61; доступ до адміністративних послуг – 57%; голосування на місцевих виборах – 46%; прийняття місцевою громадою – 39%; інше – 5%; не знаю – 2%.

У 2024 році департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської територіальної громади було надано 155 видів соціальних адміністративних послуг, з яких 14 спрямовані безпосередньо на підтримку ветеранів війни та їхніх родин. Ветерани війни та члени їх сімей склали 7% від загальної кількості отримувачів соціальних послуг у громаді, а на виконання Комплексної програми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки з бюджету громади планується виділити 293 млн грн.

З метою підвищення ефективності соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей необхідно: надавати комплексну підтримку яка включатиме медичну, психологічну, юридичну, фінансову допомогу а також соціальну адаптацію та економічну інтеграцію; розвивати регіональні мережі ветеранських організацій(хабів); розробляти індивідуальні(інклюзивні) програми підтримки для кожного ветерана; забезпечити профілактику домашнього насильства в сім'ях ветеранів; проводити інформаційно-освітню діяльність; залучати громадські організації та благодійні фонди; вдосконалювати нормативно-правову базу; посилити співпрацю з міжнародними організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrho-ho-zhyttya-pomichnyk-veterana> (дата звернення: 31.10.2024).
2. Базарний С.В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 32. С.152–157. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/38.pdf> (дата звернення: 31.10.2024).
3. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 6. С. 90-94. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.14>
4. Бриндіков Ю.Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.05 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 39 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12237>
5. Від воїнів до цивільних: шлях реінтеграції ветеранів в Україні. URL: <https://legal100.org.ua/vid-voyiniv-do-czyvilnyh-shlyah-reintegracziyi-veteraniv-v-ukrayini/> (дата звернення: 31.10.2024).
6. Вікторова Л. В., Чулкова К. О. Соціально-педагогічна реабілітація військовослужбовців-учасників збройних конфліктів : загальнонауковий аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2019. Вип. 26. С. 94–102. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32559>
7. Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради офіційний сайт. URL : <http://www.social.lutsk.ua/> (дата звернення: 31.10.2024).
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 31.10.2024).
9. Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей.

Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 214 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#n9> (дата звернення: 31.10.2024).

10. Довга тінь Донбасу. Реінтеграція ветеранів та зміцнення суспільної єдності в Україні. Київ: GPPI. 2021. 61 с. URL: https://gppi.net/media/GPPi_2021_Friedrich_Luetkefend_Long-Shadow-of-Donbas_ukr.pdf (дата звернення: 31.10.2024).

11. Дуля А., Спіріна Т. До питання реабілітації учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 2024. №1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.6>

12. Житняківська І.В. Соціальна реінтеграція ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей. *«Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів»*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 16 травня 2024 р., Луцьк, 2024. С. 43-45.

13. Захаріна Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. *Social Work and Education*. 2023. № 10(3). С. 263-275. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1>

14. Коленіченко Т. Науково-методологічні підходи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2021. № 170-171(14-15). С. 70-74. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/267/289> (дата звернення: 31.10.2024).

15. Колосок А.М., Цимбалюк І.О. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 187–196. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26>

16. Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна*

освіта. 2024. №1(12). С. 11-18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

17. Кравченко О., Швець В., & Мельник Л. Роль ветеранських організацій у реінтеграції та психологічній реабілітації ветеранів з інвалідністю в умовах військового та повоєнного часу. *Психологічний журнал*. 2024. № 11. С. 37–44. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298401>

18. Мальований М. І., Улянич Ю. В. Зарубіжний досвід професійної та соціальної адаптації військових. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2023. № 3-4 (86-87). С. 38–47. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(86-87\).2023.38-47](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(86-87).2023.38-47)

19. Марко І. Ю., Марко Є. І., Чернишова І. М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. *Історичні, соціальні та організаційні аспекти проблем дослідження воєнної науки та освіти*. 2019. № 6. С. 135-142. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2019-2-66/135-142>

20. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 31.10.2024).

21. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Американський досвід надання соціальних виплат. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 80-86. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.9.80>

22. Моркляник О., Паляниця Х. Модель функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура»*. 2023. №2(10). С. 130-140. DOI: <https://doi.org/10.23939/sa2023.02.130>

23. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. Київ: Програма розвитку ООН. 2023. 104 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny> (дата звернення: 31.10.2024).

24. Олексенко Б., Грищенко І. Практико орієнтовані підходи до забезпечення реінтеграції ветеранів та учасників бойових дій. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 180. С. 139–142. URL <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4804> (дата звернення: 31.10.2024).

25. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах. Наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 № 702 / Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

26. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF#n10> (дата звернення: 31.10.2024).

27. Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2022 № 663 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/663-2022-%D0%BF#n8> (дата звернення: 31.10.2024).

28. Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг. Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2020 № 847 / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-21#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

29. Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2011-12> (дата звернення: 31.10.2024).

30. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

31. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

32. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист. Закон України від 24.03.1998 № 203/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

33. Реінтеграція ветеранів в Україні: національне опитування. Київ: Міжнародна організація з міграції (МОМ). 2022. 58 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/VETERANS%E2%80%99%20REINTEGRATION%20IN%20UKRAINE_UKR-NEW.pdf (дата звернення: 31.10.2024).

34. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю: методичний посібник. Київ: Спільна програма ПРООН. 2022. 79 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reintegration-manual.pdf> (дата звернення: 31.10.2024).

35. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні: підсумковий аналітичний звіт. Київ: Міжнародна організація з міграції (МОМ). 2023. 44 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf (дата звернення: 31.10.2024).

36. Цимбалюк І.О., Колосок А.М. Теоретичні основи соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 2. С. 140–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.20>

37. Чапляк А.П., Романів О.П., Надь Б.Я. Психосоціальна реабілітація в психічно хворих осіб з інвалідністю. *Україна. Здоров'я нації*. 2018. №3/1 (51). С. 61-62. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21541>

38. Як Ізраїль піклується про своїх ветеранів? <https://mil.in.ua/uk/blogs/yak-izrayil-pikluyetsya-pro-svoyih-veteraniv/> (дата звернення: 31.10.2024).

39. Якимець В.М., Печибор, В.П., Вороненк, В.В., Якимец, В.В., Печиборщ О.В., Никоненко, А.В, Слабкий, Г.О. Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № 3. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13435>

40. Яценко Л. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyky-dlya-derzhavy> (дата звернення: 31.10.2024).

41. BUNDESWEHR. URL: <https://www.bundeswehr.de> (дата звернення: 31.10.2024).

42. Combat Stress for veterans mental health. URL: <https://combatstress.org.uk/> (дата звернення: 31.10.2024).

43. Help for Heroes. URL: <https://www.helpforheroes.org.uk> (дата звернення: 31.10.2024).

44. Karpa M., Akimov O. State policy of supporting war veterans in the active phase of combats in Ukraine. *Public Administration and Law Review*. 2023. № 4(16). P. 4-10. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-4-4-10>

45. Mazniev I., Bielousov Y., Luchechko Y., Rozbytskyi M., Kolosok A., Shepelenko S., Dziamulych M. Analysis of modern trends in labour market

transformation in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. issue 2. special XLIII. P. 138–142. URL: <https://doi.org/10.33543/j.140243.138142>

46. Ministère des Armées et des Anciens combattants. URL: <https://www.defense.gouv.fr/> (дата звернення: 31.10.2024).

47. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov> (дата звернення: 31.10.2024).

ДОДАТКИ